

KÂF

﴿٥٠﴾ سُورَةُ قَافٍ

قَافٍ Sûresi mekkîdir. Buna «بَاسِقَاتُ» Sûresi dahi denilir.

Âyetleri - kırk beştir.

Kelimeleri - Üç yüz yetmiş beş.

Harfleri - Bin dört yüz yetmiş yedi.

Fasılası - «د . ب . ظ . ج . ص . ر» صرجدظب - harfleridir.

Sûrei «Hucurat» ın âhiri «وَاللَّهُ بِصِيرٍ بِمَا تَعْمَلُونَ» ile nihâyet bulmuştu, bu ise bir

istikbal, bir âhîret ihtar ediyordu ki işte « ق » O istikbalin mes'uliyetini ihtar etmek üzere o hududa açılan

bir kapıdır. Fetihden sonra dâirei islâma yeni girenlerin «

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقِيكُمْ

zımında dahilî islahat ile yeniden cihada ihzar eden medenî «Hucurat» Sûresinden bu suretle yeni Mekki

olan Sûrei Kafa geçilmesi islâmın cihana yayılmak için peyderpey inkişafındaki bir inkılâb devresine

daha işaretir. Müslim ve gayrisinde Cabir ibni Semüre radiyallahü anhdan rivâyet olduğu üzere Hazreti

Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem bu Sûreyi çok kerre sabah namazında okurdu. İbni mâce ve

gayrisinde, Kutbetibni Malikden rivâyet olduğuna göre de aleyhissalâtü vesselâm bunu sabah

namazının ilk rek'atinde kıraet buyururdu. Ahmed ve Müslim ve Ebu Davud ve İbni Mâce ve Tirmizî ve

Neseî Ebu Vakıdı Leysîden rivâyet etmişlerdir ki Resuli ekrem sallâllahü aleyhi vesellem Bayramda «

أَقْتَرَبْتُ إِيَّاهُ قَافِ

binti Hâriseden

Sh:»4489

de şöyle rivâyet eylemişlerdir: demişdir ki: ben « ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ » i başkasından değil,

sırf Resulullahın femi saadetinden ahz eylemişimdir. Her Cum'a minberde nâsa hutbe iyrad ettiği vakıt

okurdu. İbni Merduye hadîsinde de Ebil'alâ radiyallahü anhten merfuan «

تَعَلَّمُوا ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ - ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ

vârid olmuştur. Bütün bunlar gösteriyor ki bu Süre en büyük Sürelerdendir. Tıvali mufassal denilen Süreler

de buradan başlar.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ﴿٢﴾ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ
مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَاْفِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٣﴾ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ﴿٤﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ
وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِیْظٌ ﴿٥﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ
فِي أَمْرٍ مَرِیْجٍ ﴿٦﴾ أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ
بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٧﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا
وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِیْجٍ ﴿٨﴾
تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِیبٍ ﴿٩﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿١٠﴾ وَالنَّخْلَ

بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴿١١﴾

Sh:»4490

﴿١١﴾ رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلَدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ
﴿١٢﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٣﴾
وَعَادُ وَفِرْعَوْنُ وَأَخْوَانُ لُوطُ ﴿١٤﴾ وَأَصْحَابُ الْآيَةِ وَقَوْمُ
تَبَعِ كُلُّ كَذَّبَ الرَّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٥﴾ أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ
الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾

Meali Şerifi

« ق » ve Kur'ani mecîd hakkı için 1 Doğrusu şaşkınlık da kendilerine içlerinden korkutucu bir Peygamber

geldiğine dediler ki kâfirler bu acib bir şey 2 Öldüğümüz ve bir toprak olduğumuz vakit ha? Bu baıyd bir

irca' 3 fakat Arz onlardan neyi eksiltir bize ma'lûmdur ve nezdimizde hıfzedici bir kitab vardır 4 Doğrusu hak

kendilerine geldiği zaman tekzib ettiler de şimdi karma karışık bir ıztırab içindeler 5 Artık üstlerindeki

Semâya bir baksalar a, biz onu nasıl bina etmişiz ve ziynetlemişiz hiç bir gediği yok 6 Arza da: bir imtidad

vermişiz ve ağır baskılar oturtmuşuz ve her çeşidden çiftler bitirmişiz ki temaşasına doyulmaz 7 Gözler

gönüller açar, yaradanın kudretini ihtar eder, dersler verir birer nişanei basîret ve nümunei ibret olmak

üzere, hakka yüz tutan her kul için 8 Bir de Semadan mübarek bir su indirip de onunla bağlar bağçeler

bitirmekteyiz ve biçilecek taneler 9 Ve Semaya ser çeken hurma ağaçları ki sıvama dizilmiş bir tal'ı vardır

10 Kullara rızık için, ve onunla ölü bir beldeye hayat vermekteyiz, işte o huruc da böyledir 11 Tekzib etti

onlardan evvel Nuhun kavmi ve ashabı ress ve Semûd 12 Ve Âd ve Firavn ve ihvanı Lût ve ashabı 13 Eyke

ve tûbbe'in kavmi, her biri gönderilen

Sh:»4491

Peygamberleri tekzib etti de hakk oldu veîd 14 Ya artık birinci yaradış ile yoruluverdik mi? Doğrusu onlar,

yeni bir yaradılıştan iltibastalar 15

1. ﴿ق﴾ - bu Sûre ile « ص » Sûresinin başlayışında ziyâde bir benzeş vardır. Evvelâ, ikisi de

birer harf ve Kur'ana kâsem ve « بل » ile başlıyor, kâfirlerin teaccübüne tearruz ediyor. Onun evvelinde «

« اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ » وَ الْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ

evvelinde « وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ » âhirinde «

« فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ » buyuruluyor. Onda imanın şartlarından ilk esas

olan tevhide, bunda ba's-ü haşre inayet buyuruluyor.

« ق » yazılıştâ harf, okunuştâ kaf isim tarzındadır. Zâhir olan harfin ismi, bundan da bu Sûrenin ismidir.

Bu münasebetle Kaf dağından da bahsedilmiş. Remzen veya sarahaten emri hâzır olması ihtimali de

söylenmiştir. Doğrusu diğerleri gibi bu da müteşabihattandır. Te'vilini Allah bilir. Fahrüddini Râzî burada

evvelâ şu ihtaratta bulunmuştur: yukarılarda anlatmış idik ki böyle Sûrelerin evvelindeki harfler, okunacak

Kur'anı iyi dinletmek için sâim dikkatini uyandırmak üzere tenbihattır. Yine anlatmış idik ki ibadetin kalb ile

olanı, lisan ile olanı, beden zâhirdeki cevrihi ile olanı vardır. Cariha ile olanlar içinde ma'nasına akıl iren

de var, ma'nası akl ile bilinemeyip sırf teabbüdü olan da vardır. Netekim Hacda remiy ve sa'y ve sâire gibi

ameller böyledir. Kalbî akıydeler içinde ilmi tevhid ve imkânı haşr ve Allahın sıfatı ve Peygamberlerin

doğruluğu gibi hem aklın delil ile bildiği kısım vardır hem de kıldan ince kılıçtan keskin sırat, ve amelleri

tartacak mizan gibi şeri' olmadıkça cezm-ü tasdik mümkün olmıyan kısım vardır. Şu halde ibadeti lisaniyye olan zikirlerde de böyle olmak gerektir. Bunların da Kur'anın ekserîsi gibi hem ma'nasına akıl iren kısmı vardır, hem de bu teheccî harfleri gibi ma'hâsını

Sh:»4492

akılın kavrayamayacağı veya anlamadığı kısım vardır. Çünkü onu telâffuzdan maksad sırf emre inkıyaddır.

Yoksa kelâmda mu'tad olduğu üzere bir hüküm veya hoş bir kıssa, yâhud «

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا» gibi güzel bir maksad ifâdesi değildir. Belki mücerred söylemek

sâdece teabbüd olur. Bunu şu cihet de te'yid eder: bu harflere yemîn edilmiş bulunuyor' muksemü bih

mevkiindedirler, halbuki Allah tealânın tîn ve zeytuna kasemi onlara şeref vermek olduğu gibi ma'rifetin

delîli ve ta'rifin aleti olan şerefli kelâmın aslı olan harflere kasemi de onların ayrıca bir şerefi hâiz olduklarını

evleviyyetle ifâde eder. Şimdi bu noktada şunları mülâhaza etmek gerektir:

1- Allah tealâdan kasem ya «وَالْعَصْرِ وَالنَّجْمِ» gibi bir şeye ve «ص، ق، ن» gibi

bir harfe vaki' olmuştur, yâhud «

«وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ . وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ» gibi iki

şey'e ve « طه . طس . يس . حم » gibi iki harfe, yâhud «

وَالصَّافَّاتِ فَالزَّاجِرَاتِ فَالتَّالِيَاتِ » gibi üç şey'e, ve «

وَالذَّارِيَاتِ » da « الم . طسم . الر » gibi üç harfe, yâhud «

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ » de olduğu gibi dört şey'e ve «

وَالْمُرْسَلَاتِ » da « وَالطُّورِ » gibi dört harfe, yâhud « المص . المر »

حم عسق » ve « كهيعص » de olduğu gibi beş şey'e ve « وَالنَّازِعَاتِ »

» gibi beş harfe olmuştur. Beş şeyden ziyadeye kasem yalnız bir Sûrede vardır ki o da «

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا » dır. Beş harften ziyâdeye hiç kasem yapılmamıştır. Zira harufi asliyyesi

beşten ziyâde kelime istiskal edilmiştir. Ma'nâ için terki binde sekil görülüp kabul edilmeyince ma'nasına

ilim ihata olunamadığı veya ma'nası olmadığı zaman daha şiddetle istiskal edilmek lâzım gelir.

2- Mahud şeylere kasemde kasem harfi olan « واو » zikredilmiş «

وَالطُّورِ . وَالنَّجْمِ . وَالشَّمْسِ » denilmiş, lâkin harflere kasemde kasem harfi

zikredilmemiştir. Meselâ « وق » denilmemiştir. Zira kasem harflerin kendilerine olunca harfi

harfe âlet makamında iyrad müsavâtı ihlâl ederdi.

3- Allah tealâ, « تين • طور » gibi eşyaya kasem etmiş, onların asılları olan cevheri ferdlere, basit

maddelerine kasem

Sh:»4493

etmemiştir. Fakat harflere terkibsiz olarak kasem etmiştir. Zira eşyanın terkinde maddesi en güzel bir

halde bulunur. Lâkin harfler terkin olunca yemîn lâfızlarına değil, Semâ ve Arz gibi ma'nâlarına âid

olmuş olur. Ma'nâsız terkin nazaran ise müfred eşref olur. Onun için harfun yalnız müfredatına kasem

edilmiştir.

4- Sûrei «Bakare» de geçtiği üzere harflere kasem yirmi sekiz Sûrededir. Adedleri harflerin adedince

olan eşyaya kasem ise ki « وَالشَّمْسِ » den gayrisindedir on dört Sûrededir. Çünkü harfun gayri

şeylere kasem Sûrelerin evvelinde de vardır, esnasında da vardır. Meselâ: «

وَالْقَمَرِ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ

orada güzel olmuştur. Zira mefhum arasında gayri mefhum güzel olmazdı, onun için Sûre evvelinde

eşyaya kasem hurûfe kasemin yarısı kadardır.

5- Harflere kasem, Kur'anın iki nısfının ikisinde de hattâ yedi kısmında da vardır. Eşyayı ma'dudeye

kasem ise yalnız nısfı ahîrde, hattâ « وَالصَّافَّاتِ » dan maadası kısmı ahîrdedir. Zira ekseriya

harflere kasemden sonra Kur'an veya kitab veya tenzil zikredilmiş «

يَسَّ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ، أَلَمْ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ، أَلَمْ ذَلِكَ
الْكِتَابُ» buyurulmuştur. İşte Kur'anın hepsi harflerle edâ olunan bir mu'cize olduğundan onlar her

kısımda bulunmuş, ma'dud eşyaya kasem ise böyle değildir.

Bundan sonra Râzî «Kaf» a mahsus mebâhisten olmak üzere şunu da ilâve eder: Kaf Arzı muhîr olan bir

dağdır ki Semânın etrafı onun üzerindedir denilmiş, bu kavil, vücuha ile zayıftır:

1- : Kıraet vakf üzeredir, halbuki cebel ismi olsa idi yemîn edilmiş olmakla vasılda vakıf câiz olmazdı.

2- « وَالطُّورِ » gibi kasem harfi ile söylenmek lâzım gelirdi. Çünkü harfi kasemin hazfolunduğu

mevakî'de muksemi

Sh:»4494

« زَيْدٍ لَفَعَلَنَّ » gibi kaseme müstehakk olarak hazfe karîne olur. « أَلَلِّهِ لَفَعَلَنَّ »

denmez.

3- Öyle olsa « قَافٍ » yazılırdı. « عَيْنٌ جَارِيَةٌ . بِكَافٍ عَبْدَهُ »

kabîlinden olurdu. Halbuki bütün Mushaflarda « ق » harf yazılmıştır.

4- Bunda zâhir olan harf olmaktır. Gerçi onun İbni Abbastan menkul olduğu da söylenmiştir, lâkin İbni Abbastan menkul olan « قَافٍ » in bir dağ ismi olmasıdır. Amma burada bu « ق » ile murad o dağ olduğu sâbit değildir . اهـ

Demek ki Râzî esas itibariyle «Kaf» dağı diye söylene gelen rivâyeti inkâr etmiyor, burada onunla tefsiri zayıf buluyor. Alûsî de rivâyetleri kaydettikten sonra şöyle diyor: «Karafî, Kaf dağının vücudu olmadığına zâhib olmuş ve buna bürhan getirerek delîli olmiyan şeye itikad caiz olamayacağını söylemiş. İbni haceri heytemî de vârid olan rivâyetleri ileri sürerek ona ba'zı itirazda bulunmuştur. Alûsî bunları hikâye ettikten

sonra: ben de diyor Karafinin dediği gibi his şehadetiyle bu dağın vücudu olmadığına zâhib oluyorum.

Çünkü bu Arzın berrini, Bahrini medarı seretâna kadar kaç kerreler kat'ettiler. Öyle bir şey müşahede etmediler. Gerçi o haberleri râvîlerinden bir cemaat sahih tahrir edercesine iltizam ile rivâyet eylemişler ise de onların sıhhatine ta'n etmek hissi tekzib etmekten ehvendir. Bu, bulamamaktan dolayı vücudu nefyetmek kabîlinden de değildir. Zelzele işinin de öyle bir dağa tevakkufu yoktur, çünkü zelzeleler Arzın salâbetiyle beraber çıkmak isteyen buharların tazyikındandır. Ve biraz insaf damarı olanlar nazarında bunu inkâr etmek mükâberedir. اهـ . Biz de bu münasebetle şunu söyleyelim ki daha hakîm olan Râzî bu hususta daha insafılı hareket etmiştir. Bizce insaf rivâyetleri tekzib etmekte değil, bir mahmili sahih bulmaktadır. Gerçi bu hususta Peygambere kadar refedilen bir hadîs yoktur. Fakat bir kısım ulemânın kanâatlerini gösteren şayi' bir telâkkî vardır. İbni Cerîrin ve İbni Münzirin

Sh:»4495

rivâyetlerine göre İbni Abbas şöyle demiştir: Allah tealâ bu Arzın arkasından onu muhîf bir deniz, onun arkasından bir cebel yaratmıştır ona «Kaf» denilir. Semâi Dünya onun üzerine sarkmaktadır. ilh... Demek ki «Kaf» Arzı kaplamış olan bahri muhîfi Muhîftir. Bu ifâdeye göre Kaf dağı denilen şey kürei nesîm olmuş

olur. Zira biz biliyoruz ki Arzı etrafından kaplıyan bir Bahri muhît vardır, Bahri muhîti de kürei nesîm kaplamıştır. Ve Semai Dünyanın etekleri bu kürei nesîm üzerindedir. Bizim gök ta'bir ettiğimiz zümrüd gibi göklük burada müncelîdir. İbni Münzirin, Ebûşşeyhın, Hâkimin, ibni Merduyenin Abdullâh ibni büreydeden rivâyetlerinde: «Kaf», Dünyayı muhît zümrüdden bir dağdır ki Semanın etekleri onun üzerindedir diye zümrüd ile ifâde edilmesi de teşbihi belîğ kabîlinden olmak üzere bu rengi te'yid eyler. Buna dağ ta'bir olunması da şekli kürevîsi ile fevkal'ufuk irtifa' ve azameti haysiyyetinden yâhud bir menba' ve mahzen olması noktai nazarından olmak gerektir. Bununla beraber ibni Ebiddünyanın Ebûşşeyhın tahrirlerinde «Kaf» yalnız Arzı değil, âlemi muhît olmak üzere de nakledilmiş ve damarları Arzın içine kadar indiği ve zelzeleler onun damarlarının hareketinden husule geldiği de söylenmiştir. Bu noktaya gelince «Kaf» kelimesi bize eski Yunanîlerde dahi ma'ruf olan ve her şeyin menbaı olmak üzere maddenin bir halitai kül mahiyetinde mülâhaza edilen ilk halini ifâde eyliyen «chaos=kao» kelimesini hatırlatmıştır. Kaf dağı rivâyetleri Hazreti Peygambere istinad ettirilmemiş bulunduğu için bunu eski zamanlarda pek şayi' olmuş bir nazariyye kabîlinden telâkkî etmekte hiç bir mahzur yoktur. Lâkin bunu tefsir için esas ittihaz etmek muvafık olmaz. « ق » harfini müteşâbih olarak kudretullaha bir remiz telâkkî etmek Kaf dağı denilen imkân âlemiyle tefsir etmekten daha münasib olur.

Sh:»4496

﴿وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ Ve Kur'anı mecîd hakkı için -

MECİD, mecd sahibi, mecd, geniş kerem ile alâkadar büyük şeref ve şandır. Şu halde Kur'anı mecîd, şerefi kâtabların hepsinden büyük olan yâhud ma'nâsını bilip amel edeni şereflendiren şanlı Kur'an demek olur. «Vav» kasem, yâhud kaseme atf içindir. «Kaf» ile şanlı Kur'ana kasem edilmiştir. Kasemin cevabı maba'di karînesiyle mahzuftur, ya'ni sen münzirsin inzar için geldin 2.

﴿بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ﴾ fakat onlar kendilerine kendilerinden bir

münzir geldiğine teaccüb ettiler - ya'ni Kur'anın şeref ve şanı olmadığından değil, fakat insanlara yine insanlardan bir münzir, korku haberi vererek korkutan bir Peygamber geldiğine şaşkınlıklarından dolayı küfr ve inkâra gittiler. Halbuki insanlara kendi hariclerinden gelen bir münzir, gayri tabîi ve şayânı teaccüb

görülse bile yine kendilerinden bir münzir gelmesi görülmedik bir şey değil idi. Fakat onun gelişine ve inzar

edişine şaşıtlar ﴿فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ﴾ da kâfirler dediler ki: bu

acıb bir şey - bunda iki vecih vardır. Birisi teaccüblerini tefsir ve teaccüb noktasını tafsil ile küfürlerini

tasrihtir. Bu surette «فا» tefsir, «هَذَا» Peygamberin inzarına işarettir. İkincisi Peygamberin bî'setine

teaccübden sonra Âhirette ba'se teaccüblerini beyandır. Bu surette « هذا » atıf « فا » mübhem olarak

şu söze işaret olur. 3. ﴿إِذَا مِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا﴾ öldüğümüz ve bir toprak olduğumuz

vakit ha - ya'ni bizi o vakit ba's-ü haşr ile mi korkutuyor? ﴿ذَلِكَ﴾ bu - öldükten sonra diriltmek

﴿رَجَعٌ بَعِيدٌ﴾ baiyd bir irca - akıldan veya âdetten uzak olan bir iade, bir döndürüş yâhud bir

cevabdır, Şimdi bunun Allahın kudretinden

Sh:»4497

uzak olmadığını isbat ile buyuruluyor ki: 4. ﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ﴾

doğrusu biz Arzın onlardan ne eksilteceğini bilmişizdir - ya'ni onun uzak zannedilmesi bir insanın hakikati

ve eczasının tafsilâtı tamamiyle bilinemediği için cehaletten neş'et eder. Yoksa hayat ılmı bilinse de bir

insanın hususiyetini teşkil eden bütün esrar münkeşif olsa bir kimseyi öldürüp yeniden diriltmek baiyd

sayılmazdı. Halbuki Allah tealâ onu bilmiş ve yaratmıştır. Ölüp çürüyüp de toprak olan akvamın veya

eşhasın hüviyyet ve ayniyyetlerini teşkil eden erkân ve şeraitdan kalan nedir? Eksilen nedir? Ruh mudur,

beden midir? Bedenin maddesi ve eczası mıdır, yoksa mütemasil ecza arasında hayatı ve ayniyyeti ifade

eden bir nisbeti muayyene ve mahsusası mıdır? Allah hepsini bilir, Arzda çürüyüp yok olduğu zannedilen

teşekküllerin, nisbetlerin kuvvetlerin hususiyetlerin en hurdesine varıncıya kadar hepsi olduğu gibi Allah

tealânın ilminde ma'lûm ve mahfuzdur. ﴿وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ﴾ ve nezdimizde mahfuz,

değişmez, bozulmaz bir kitab vardır, hepsi onda mazbuttur. - Cüz'î ve küllî hiç şey'i kaçırmaz, hattâ

onların amellerini de bütün tafsilâtiyle hıfz etmektedir. İlmullah bir de böyle Levhı mahfuzda yazı ile

mûekked olarak mütecellîdir. Bunu tehavvül ve tehaffuz kanununun bir ifadesi olarak da mülâhaza

edebiliriz. Bu tamamıyla bilinmiş olunca her hangi bir insanı ifna ettikten sonra onu teşkil eden ve ondan

intişar ve tehavvül etmiş olan hususiyetlerin ma'lûmiyyet ve mahfuziyyeti hasebiyle onu yeniden iade

etmek hiç de baiyd olmaz. Onun için gerek bir kavmi, gerek bir şahsı öldükten sonra ba's-ü haşr etmek

Allaha göre baiyd bir irca' olmadığı bu mülâhaza ile ma'lûm olur. 5.

﴿بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ fakat onlar hakkı kendilerine geldiği

anda

Sh:»4498

tekzib ettiler - kendilerini yaratmış olan Allahın ilmını ve gönderdiği kitabını ve Peygamberini gelir gelmez

tekzib ettiler ﴿فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيحٍ﴾ de şimdi onlar pek muztarib bir hal içinde çalkanıyorlar.

- Gâh sâhir, gâh kâhin, gâh şâir diyerek gâh teaccüb gâh inkâr ile ıztırab içinde istikbalden, Âhıret

hayatından me'yus bir halde kıvranıyorlar. Buna karşı Allah tealânın ılmını ve ıhyaya kudretini isbat ile

ıztırabı defi' siyakında buyuruluyor ki:

6. ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ﴾ ya üstlerindeki Semâya bakmadılar

da mı ki? - Burada Sema ufkumuzun üstünde görebildiğimiz ecram ve eb'adı ile bir sureti mahsusada

nazarımıza irtisam eden ve Semâi Dünya denilen yüksek binâdır ki biri hissî biri aklî olmak üzere iki

haysiyeti vardır. Evvel emirde bunun hissî haysiyetiyle gözlerimize olan sureti tecellisine nazarı dikkat

celbolunmuştur. İkinci derecede efkâr ve istidlâlât ile aklen istinbat mümkün olabilen hey'eti Semânın

derinliklerine dalınmadan sâde hissî olan bu şekli mürtesimin keyfiyetine nazar edildiği zaman bile onu

binâ eden sânin ilm-ü kudretindeki azamet derhal gözlere gönüllere kendini gösterir. Buradaki « فا »

mahzufuna atftır. Görmediler de o kâfirler üstlerindeki o Semaya bakmadılar, baksalar a

﴿كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا﴾ biz onu nasıl binâ etmişiz ve ziyetlemişiz,

﴿مَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾ hiç bir yarığı çatlağı yok. Ya'ni kapısı geçidi yok değil, aybı kusuru yok

7. ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا﴾ Arzı da uzatmışiz - o binanın döşeği gibi sermişiz, bakıldığı zaman

Semâ kürevî olarak görünürken sahai rü'yet dahilinde Arz da onun altında ufka doğru bir imtidadı mahsus

ile uzanmış görünür ve böyle görünmesi onun da bir küre olduğunu akl-ü istidlâl ile

anlamağa

Sh:»4499

mani' değildir. (Sûrei «Ra'd» de « وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ » bak). Alûsî der ki: bu imtidat,

Arzın tam yâhud kutublar cihetinden nâkıs bir küre olmasına münâfi olmaz.

﴿وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ﴾ ve ona ağır baskılar, oturaklı dağlar serpmişiz

﴿وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾ ve onda gözler gönüller açan her güzel

çiftten bitirmişiz -

BEHİC, behcetli, gözlere gönüllere neş'e ve sürur veren sevimli, güzel,

ZEVC, çift. İNBAT nebatatta zâhir ise de zevci behic insana kadar hayvanatın da her hoş sınıfına şâmil

olmak zâhirdir. 8. ﴿تَبَصَّرَةٌ وَذِكْرِي لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ﴾ her abdi münîb için tebsıra

ve tezkir kılmak üzere - ya'ni bütün bunları böyle yapış ve bitiriş rabbına gönül verecek, hakka yüz tutup

düşünecek her kulun gözüne göstermek ve fikrini açmak için âyet ve muhtıra kılmak hikmetiyedir.

TEBSIRA, hem göze basar kuvveti hem de kalbe basiret kuvveti vermek ma'nâsına olabilirse de ikincisi

« ذِكْرِي » ile ifâde edilmiş olmak hasebiyle burada basarî ma'nâda olmak daha muvafık görünür.

Bunun birisi hissî birisi aklî haysiyeti ifâde eder: biri ihsas, biri ihtardır. Bunların her biri birer yeni hayat

neş'esiyle Allah tealânın ilmîne ve ba's-ü ihya kudretin delâlet ederler. İhsas, hal olan Dünya hayatı

yaşatırken ihtar ve tezkir maziy ve istikbal şüuriyle Âhireti duyurur.

MÜNÎB kaydı de bilfil müstefid olanları göstermek ve inâbeye tergîb etmek içindir 9.

﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا﴾ ve Semâdan bir mübarek su indirmektedir - ki

hayr-ü bereketi, menfeati pek çok. Bununla o güzel çiftlerin nasıl bitirildikleri gösterilerek makama tatbık ve

ihya tarzına bir misal verilmiş oluyor. Kur'an da bu mübarek

Sh:»4500

suya şebîhtir. ﴿فَانبَتْنَا بِهِ﴾ indirip de onunla, o su sebebiyle bitirmektedir: ﴿جَنَّاتٍ﴾

bir çok Cennetler, meyveli ağaçları havî bağlar, bağçeler ﴿وَحَبَّ الْحَصِيدِ﴾ ve biçilen ekin

dâneleri 10. ﴿وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ﴾ ve çıvgın veya dolgun hurma ağaçları -

BÂSIK, uzun düzgün veya yüklü ﴿لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ﴾ ki istifli bir tal'ı vardır. - Ya'ni birbiri

üstüne dizilmiş çok yâhud içinde meyvesi çok, çünkü tal'ı, hurmanın ilk çıkan domurcuğudur ki meyvesi

içinde istiflidir. 11. ﴿رِزْقًا لِلْعِبَادِ﴾ kullara rızık olmak için - yetiştirmektediriz

﴿وَإِحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا﴾ bir beldeyi ölmüş iken onunla - o su ile - diriltmeyiz. - Neşv-ü

nemâdan kesilmiş kuru toprağa hayat vermekteyiz ﴿كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾ işte huruc böyledir. -

Ya'ni ölü bir bedenın bir su indirmekle dirilmesi gibidir. Allahın indireceği feyzile sizin de dirilip çıkmanız,

Allahın kudretinden o nasıl uzak değilse bu da uzak değildir. Burada huruc ta'bir olunması ma'nâlıdır.

Ebüssüudun beyanına göre yerden nebatatın çıkarılmasına ihya ve ölülerin dirilmesine huruc ta'bir

olunması ehemmiyetsiz gibi görülen inbatın şanını büyütme ve istib'ad edilen ba's işini (bir fi'li tabîi gibi)

kolay göstermek ve bu suretle nebâtı ihrac ve emvatı ihya arasında mümaseleti tahkik ile mukayeseyi

tavzih ve fehımlere takrib içindir. Her halde biz bununla ölmüş bir kavımdan feyzı hakk ile islâmın zuhur ve

yeni bir hayat ile ağıyare karşı huruc ve galebesi ma'nâsına da bir işaret anlarız. 12.

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ﴾ - Bununla Peygambere tesliye ve kafirlere inzar

Sh:»4501

misalleri veriliyor. ﴿وَأَصْحَابُ الرَّسِّ﴾ - Buna dâir sûrei «Furkan» da söz geçti bak 13.

﴿وَإِخْوَانُ لُوطٍ﴾ ve Lûtun hemşehrileri - Lût aleyhisselamın kavmı ki kendisine sihriyetleri

bulunmak hasebiyle ihvan denildiği söylenmiştir. Bu ta'bir gerek neseb ve gerek sihriyet ile yakınlığın

kurtarılmayacağını anlatır 14. ﴿وَقَوْمٌ تَبِعُوا﴾ tûbein kavmı - kendisi değil kavmı ki Hımyerîlerdir.

Sûrei «Duhan» a bak ﴿كُلُّ كَذَّابٍ رُسُلًا﴾ her birisi Resulleri tekzip etti - yeni hayata

da'vet için Allah tarafından gönderilen Peygamberlerin irşadlarına inanmadılar, ba's-ü haşr için

hazırlanmadılar ﴿فَحَقَّ وَعِيدٌ﴾ da ve'idim hakk oldu - ya'ni hep helâk ve munkarız oldular.

VEİD, va'd gibi masdardır meful ma'nasına da olur. Va'd maddesi hayr-ü şerde, acıda ve tatlıda kullanılır.

Fakat ve'id ve iy'âd, acı ve korkunç olanlarda isti'mal olunur. Tehdid ve inzar ifâde eyler. Burada ve'id, ve'idi

demektir. Kesre ile iktifa olunarak mütekellim «ya» sı hazf olunmuştur.

﴿أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ﴾ şu halde ilk halka aciz mi göstermişiz? - ya'ni gerek

sâirlerini gerek kendilerini ilk yaradılışla, birinci kerre vücade getirmekle kudretimizi göstermiş değil miyiz ki

ikinci bir yaradışı istib'ad ediyorlar da « رَجَعُ بَعِيدٌ » diyorlar. Yâhud kendilerinden evvel yarattığımız

halka, o evvelki insanlara karşı yarattıktan sonra veîdimizi, tehdidimizi yerine getirmeğe gücümüz yetmemiş

de âciz mi kalmışız? Ki korkmadan tekzib ve istib'ad ediyorlar? yâhud ilk yaradışla kudretimiz tükenmiş de

ilerisini yaratmaktan acze mi düşmüştük? ﴿بَل﴾ hayır - öyle olmadığını bilirler ﴿هَمْ﴾

onlar

Sh:»4502

﴿فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾ yeni bir halktan iltibastırlar -

LEBS, esasen karıştırıp şübheye düşürmek demektir. Burada iki ma'na vardır: birisi umumiyetle

müfessirinin beyanı vechile şöyle demektir: onlar halkı evveli ve bizim kudretimizi i'tiraf etmekle beraber

yeni bir halk ile ölülerin dirilebileceğinde şübhe ediyorlar. Bir kerre yapılanın bir kerre daha yapılabileceği

hakkındaki kıyası, tabiî kanunu bırakıyorlar da kudrete karşı şübheye düşerek tenakuzda bulunuyorlar. Bu

ma'na ilzamî bir ma'na olur. İkinci sûrei «En'am» da «

«وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفِّيَكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ» âyetinde

geçtiği üzere bir kavmin hayatı gibi bir şahsın hayatı da eczasının lâhzadan lâhzaya yenilenmesi suretiyle bir iltibas içinde ceryan ettiğini ve binaenaleyh halkı evvel denilen bu halkta bekayı şahsının bile vahdeti neviyye gibi peyder pey halkolunan birbirine benzer ecza arasındaki bir iltibas ve müşabehet içinde tecellî eden bir nisbet vahdetinden aynı nisbetle tevâli eden bir halkı cedîd istimrarından ibaret olduğunu beyandır. Şeyh Muhyiddini Arabî buradan bütün eşyanın, a'raz gibi cevahirin de an bean halkı cedîd ile müteceddid olduğunu istinbata kadar gitmiş, Fransız feylesofu meşhur de Cart da bu suretle bir halkı cedîd nazariyesine zâhib olmuştur. Bu âyette « هـم » zamirine nazaran halkı cedîdin böyle bütün eşyaya ta'mimi zâhir olmasa bile her halde insanlar gibi zîhayat cisimlere nemâları i'tibariyle intibakı münakaşa götürmeyecek kadar vazihtr denilebilir. Bu surette bir şahsın hüviyeti için gerek idame gerek iadede rûknolarak mülâhaza edilmesi lâzım gelen esas bir nehrin suyu gibi değişip duran maddî eczasının aynen kendilerinde ve kemmiyetlerinde değil, aralarındaki nizami nisbet ile ifade ettikleri temasül vahdetiyle ruhanî tesâdukta gözetmek lâzım gelir. Onun için bir şahsın teşahhusu hacmin büyüklüğü ve küçüklüğü ile alâkadar

görünmiyerek gerek bir zerre, bir hüceyre ve gerek büyük bir cisim ve cirim halinde dahi hüviyyetini

muhafaza edebiliyor da yetmiş yaşındaki Zeyd, beşikteki bebek rahimi maderdeki cenîn, sulbi pederde

nutfe olan aynı şahıs diye mülâhaza olunuyor. Kuyruk kemiğinin ucundan ba'si gösteren ma'ruf «

عَجَبُ الذَّنْبِ» hadîsi de bunu ifade etmiştir. Zaten insanların böyle halkı cedîd ile

yaşayabilmeleridir ki onların ihtiyaçlarının sirrini teşkil eder, öyle olmasa idi insanın yarın için hiç bir

endişesi ve hiç bir emeli olmazdı. Maamafih bu ma'na yalnız insâna ve zihayata mahsus değildir. Âlemde

her şey «كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ» mantukunca helâk ve fena içinde her lâhza

tegayyüre ma'ruz ve her tegayyürde yeni bir halk ile ihtilât ve iltibas içindedir. «

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ الْخ

ma'na ile alâkadardır. Alûsînin bu ma'nayı baiyd görmesi garib görünür: Bütün âlem böyle halkı cedîd

içinde Âhirete doğru giderken onu Allahın kudretinden istib'ad ederek inkâr ve tekzib etmek o istikbalin

saadetini yaşamamağa azmeden bir dalâli baîdden başka bir şey değildir.

﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٧﴾ إِذِ اتَّخَذَ الْمُتَلَقِيَانِ عَنِ
الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٨﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ

رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٩﴾ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ
مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿٢٠﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمَ الْوَعِيدِ
﴿٢١﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢٢﴾

Sh:»4504

﴿٢٢﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ
فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٣﴾ وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَىٰ عَتِيدٍ
﴿٢٤﴾ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٥﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ
مُعْتَدٍ مَرِيبٍ ﴿٢٦﴾ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي
الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٧﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَكِنْ
كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَىٰ وَقَدْ قَدَّمْتُ
إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٩﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَىٰ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ
لِّلْعَبِيدِ ﴿٣٠﴾

Meali Şerifi

Hem şanıma kasem ederim ki hakikat insanı biz yarattık ve biliriz: nefsi onu ne ile vesveselendirir ve biz ona "habli verîd" den daha yakınızdır 16 İki zabıt memuru zabıt tutarlarken: biri sağdan oturmuş biri soldan 17 Her ne söz atarsa mutlak yanında hâzır bir gözcü vardır 18 Ve ölüm sekeratı hakk ile geldikte: işte diye: o senin kaçıp durduğun 19 Ve Sur üfürüldükte: ki işte o veîd günüdür 20 Ve her nefis gelmiştir: beraberinde bir sevk me'muru ve bir şâhid vardır 21 Celâlim hakkı için (denir) sen bundan bir gaflette idin: şimdi senden perdeni açtık, artık bu gün gözün keskindir, 22 Ve karîni demiştir: işte bu yanımdaki hâzır 23 (Buyurulur:) atın atın Cehenneme her nankör anud, hayra engel, haşarı işkilci kâfiri 24 Ki Allahın yanında başka ilâh tutmuştur, haydin ikiniz bir atın onu o şiddetli azâb içine 25 Arkadaşı der: ya rabbenâ onu ben azdırmadım velâkin kendisi uzak bir dalâl içinde idi 26 Buyurur ki: huzurumda çekişmeyin, ben size

önceden

Sh:»4505

veîd göndermiş iken 27 Benim indimde söz değiştirilmez ve ben kullara zulüm-kâr değilim 28

16. ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ﴾ - Bu ihtar hem halkı evveli takrir hem de maba'dine

temhîddir, hem ilmin isbatına halktan bir istidlâl hem de akrabiyyetten bahsolunurken hâlık ile mahlûku

karıştırmamak için bir tenzih delîlini telkîyendir. ﴿وَنَعْلَمُ﴾ ve biliriz

﴿مَاتُوسُوسُ بِهِ نَفْسُهُ﴾ nefsi ona ne vesvese verir, yâhud ne ile vesvese verir - nefsin

vesvesesi ta'biri, içinden kendine söylediği, gönlünden geçirdiği gizli duygular, vehimler, hâtıralar,

kuruntular, Kararlar gibi bütün bâtinî şuur şuuatına şâmindir. Söyleneceği vechile zabta me'mur hafaza

Meleklerinin bile henüz vakıf olmadığı derecede gizli olarak insanın gönlüne gelen hâtırat ve şuuatı

nefsiyyenin hepsini de Allah bilir. Çünkü hâlıkıdır.

﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ Ve biz ona (ya'ni, insana) verîd

damarından daha yakındır. - Öyle yakından bilir, öyle yakından yetişir icrayı te'sir ederiz. Hâlık ile

mahlûku arasındaki nisbet, mahlûk ile nefsi arasındaki nisbetten daha mukaddemdir. Çünkü mahlûkun

kiyâmı lizatihi değil, hâlıkının kudretiyledir. (Sûrei «Bakare» de «

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ bak). - Teşrihte iki nevi' damar sayarlar.

Bedenin etrafından kalbe vürud eden, ya'ni siyah kanı etrafından kalbe götüren damarlara verîd, cem'inde

evride, kalbden etrafa giden kırmızı kanı bedene dağıtan damarlara da şerayîn denilir. Şiryânların kökü

kalbin sol butayninden çıkan ebherdir. Boyunda gırtlâğın yanlarından geçen ve vedecan ta'bir olunan şah

damarları bundan şahlanır. Kalbde veridlerin munsabb olduğu büyük damara da vetîn (verfdi ecvef) denilir.

Verfdi ecvef (ya'ni vetîn) ensiceye temassında müvellidül'humuzasını

Sh:»4506

gaib eylemiş olan siyah kanı kalbin üzeyni eymenine iysal eder, butayni eyser ile üzeyni eymen arasında

teessüs etmiş olan bu cümlei viâiyyedeki deveranı deme (deveranı kebîr) nâmı verilir. Siyah kan üzeyni

eymenden butayni eymene ve butayni eymenden şiryani rievîye geçer. Şiryani rievîye giren kan, riede

ev'iyei şa'riyye içerisinde hava ile temassa gelince kırmızı kana tahavvül ederek evridei rievîyye ile sol

üzeyne ba'dehu sol butayne dökülür. Butayni eymeni üzeyni eysere birleştiren cümlei viaiyyedeki deveran

dahi «deveranı sağîr» namını alır. Deveranı kebirde şiryarlarda kırmızı, verfdlerde siyah kan vardır.

Deverâni sağîrde ise şiryarlarda siyah ve verfdlerde kırmızı kan vardır. Binaenaleyh kırmızı kana şiryar

kanı ve siyah kana verid kanı demek her vakit doğru olmaz. Deverâni kebîr için sahih olan bu ta'rif deveranı

sağîr için yanlıştır. Demek ki veridlere siyah kan damarları denmesi küllî değil, ekseriyyet l'tibariyledir.

Keşşafıta der ki: elverfdan, boynun önünde iki safhasını kavramış iki damardır ki vetîne muttasıl olup baştan

ona doğru vürud ederler **اه**. İbni Esîr de Nihayede: verfd, boynun yüzündeki damardır ki gadab halinde

şişer, bunlar iki veriddirler. Der **أهـ**. Buna nazaran verîd, bizim teşrih kitablarında veridi vidacî denilen boyun damarında maruf imiş gibi görünürse de bu ihtisas el'verîdan diye tesniye suretinde olmak gerektir. Netekim Râgıb şöyle ifade etmiştir: verîd, kebede ve kalbe muttasıl olur bir damardır ki kanın mecraları **أهـ** ondadır.

Nizamüddini Nîsaburî de Garaibül'kur'an nam tefsirinde «verîd, şîrâyînin gayri olarak demi hâmil damardır. Verîdan ise boynun önünde iki safhasını kavramış iki damardır ki baştan müteşâ'ib ve vetîne muttasıl olurlar» diye ta'rif eylemiştir.

Sh:»4507

HABL, ma'lûm ki ip ve bağ demektir. Damar ma'nâsına da gelir. Burada ekseriyet bu ma'nâ ile «verîd ipi» servi ağacı gibi ammin hassa izafetiyle beyanı kabîlinden «verîd damarı» demektir diye tefsir etmişlerdir. HABL, âtik, ya'ni boyun dibi ma'nâsına da geldiğinden Zemahşerî bu ma'nâ ile lâmî izafeti de tecviz eylemiştir. Ki bu ma'nâ ile habli verîd, boyun veya bedenden mecaz da olabilir. Sonra «

لُجَيْنُ الْمَاءِ» kabîlinden izafeti teşbihîyye ile verîd ipi, boyuna dolanmış ipe benzeyen verîd

mefhumunu da ifâde eyliyebilir. Verîd müfred olmak i'tibariyle cinse hamlolunmak lâzım geleceği cihetle habli verîd, bütûn verîd şebekesi veya onların bağlandığı vetin diye de mülâhaza olunabilir. Maamafih bu ma'nâlar verîd damarı demekle de kasdolunabilir. Râgıb, habli verîdden murad ruh olduğuna kail olmuştur kırmızı kanı hâmil olan şıryanlar daha evvel mülâhaza edilmek lâzım gelirse de şıryanlarda cereyan kalbden etrafa doğru dağılıp uzaklaştığı verîdde ise etraftan ve baştan kalbe doğru toplanıp geldiği cihetle yakınlık için temsilde verîd zikredilmiştir. Bu suretle habli verîd pek yakınlıkta mesel olmuştur. Netekim şâir «وَالْمَوْتُ أَذْنَىٰ لَهُ مِنَ الْوَرِيدِ» ölüm ona verîdden daha yakındır» demiş. Şu halde ma'nâ: kalbine kan akıtan en yakın damarından, yâhud canından daha yakın demek olur. Sonra verîdin siyah kan damarı olması ve kullanılmış, ölmüş hüceyreleri hâmil olan bir siyah kanın kalbe vürudu bir tasfiye ile yeni bir halka alâkadar bulunması haysiyetiyle gerek üst tarafındaki halkı cedîd ve gerek bervechi âti zikrolunacak âhîret ahvaline intikal noktai nazarından dikkate şayan bir nüktesi de vardır.

İbni Cerîri Taberî der ki: ehli Arabiyye «وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»

kavlinin ma'nâsında ihtilâf ettiler. Bâ'zıları bunun ma'nası dediler «

نَحْنُ أَمْلَكُ بِهِ وَأَقْرَبُ إِلَيْهِ فِي الْمُقَدَّرَةِ عَلَيْهِ» ya'ni üzerinde infazı

kudret ve icrayı te'sirde daha yakın kendisine daha

Sh:»4508

ziyade mâlik ve mutasarrıfız demektir. Ba'zıları da «nefsindeki vesveseyi bilmekte daha yakın» demektir dediler **اهـ**. Ya'ni kurbi zat ma'nası anlıyan olmadı, ancak kelâmın sevkına nazaran ba'zıları te'siri kudret ba'zıları da ilim i'tibariyle yakınlık ma'nâsını tercih ettiler. Fahri Râzî bunu şöyle ifade etmiştir: Allah tealânın ilminin kemalini beyandır. Allah ilmi ile ona damarındaki kandan daha yakındır zira damara hâil vardır. O, ona hafî kalabilir. Lâkin Allah tealânın ilmine hâil mümkün değildir. Buna şu ma'na da söylenebilir: kendisinde kudretimizin teferrüdü i'tibariyle biz ona habli verîdden daha yakınızdır. Emrimiz onda damarlarındaki kanın ceryanı gibi cereyan eder. **اهـ**. Sahib Keşşaf da şöyle der: «

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ» mecazdır. Murad ona ilminin yakınlığı ve ondan ve ahvalinden ma'lûmuna,

sanki zatı karib imiş gibi en gizli şeylerinden hiç birisi hafî kalmıyacak bir teallûk ile teallûk eder olmasıdır.

Netekim Allah her yerdedir denilir halbuki Allah mekânlardan ecell ve münezzehtir. **اهـ**. Bundan

anlaşılan mecaz denilmesinin sebebi, lûgatte yakınlık ve uzaklık mekân ve mesafe i'tibariyle cismaniyyatta

hakikat olduğu ve zatı ilâhîde mekânî yakınlık tasavvur olunamıyacağı içindir. Kazıy Beyzavî ile Ebüssüud

da bunu bir nükte ilâvesiyle hulâsa etmişler de demişlerdir: «

أَيُّ نَحْنُ أَعْلَمُ بِحَالِهِ مِمَّنْ كَانَ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ.

تَجَوَّزَ بِقُرْبِ الذَّاتِ لِقُرْبِ الْعِلْمِ » ya'ni biz onun halini ona habli veridden daha

yakın olandan daha iyi biliriz demektir. Kurbi zat ile kurbi ilme mecaz yapılmıştır. Çünkü o onun mucibidir.

اهـ . Görülüyor ki bu ifadede « مِمَّنْ كَانَ أَقْرَبَ إِلَيْهِ » diye bir mufaddali aleyh takdir

olunmuştur. Çünkü akreb a'lem ma'hasına mecaz olunca habli verid ilm itibariyle mufaddali aleyh olamaz,

şu halde o « مَنْ كَانَ » kim? O ya Kendisinden kinayedir bu surette habli veridden murad kendi şahsı

olup ma'nâ onu kendisinden daha iyi biliriz demek olur. Yâhud zıkrolunacak Meleklerdir ki bu surette o

hafeza

Sh:»4509

Meleklerin de ona habli veridden daha yakın olduklarına ve fakat Allahın onlardan daha yakın

bulduğuna tenbih edilmiş oluyor ki bu ma'nâ nazmın maba'dine irtibatından çıkarılır. Âlusî burada: ehli

vahdetin kelâmı hal sahibi olmıyanlar için zor anlaşılır şeylerdendir demiştir. Maamafih biz Şeyh

Muhyiddini Arabînin Futuhati mekkiyyesinin esmâi hüsnâ babında akreb ismi şerfînde şu sözlerini

nakledelim:

حضرة الاقرب اعلى الحضرات وهى بالذات لا هل
العشرات
فهى قرب فيه بعد للذى قيل فيه انه ذو عشرات

«bu hazretin sahibine abdül'akreb ve abdülkarîb denilir. Çünkü o azze ve celle bize habli verîdden

akrebdir. «فَانِي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ» buyurmuş «

انه سَمِعَ قَرِيبٌ» buyurmuştur. aleyhissalatü vesselâmın haber verdiği gibi Arşten Dünya

Semaya nüzuliyile karîbdir, akrebdir çünkü, nerede olsak bizimle beraberdir, onun için karib, akreb

isimleriyle müsemmadır. O bize bizden daha yakındır. Çünkü habli verîd bizdendir ve habil vasıldır, o ise

evsaldır. Çünkü vasıl ancak onunladır, işitmemiz, görmemiz, kıyamımız, kuudümüz, meşiyetimiz,

hükümümüz onunladır. Bu ahkâm ise habli verîdde yoktur. Demek ki o bize habli verîdden daha yakındır.

Zira bizden habli veridin gayesi diğer damarların hali gibi hukmi hayatın mecrası ve kanların yolu

olmasından ibarettir. Sonra Allah tealâ bizde de kendisine kurbi teşri' buyurdu. Çünkü biz onun sureti üzere

mahlukları olduğumuz cihette bizi emsâl menzilesine koydu, halbuki iki misil zıddırlar. Zidd ise muzadd

olduğu şey'e sıfatı zatiyyei nefsiyyede iştirakinden dolayı gayet yakın olmakla beraber aynı zamanda gayet

de uzaktır. Kulda böyle tasrîfi ilâhî ile Allahdan uzaklık tehakkuk etmekle Allah tealâ kendisine yakınlık

yollarını meşru' kıldı ki bu bu'd ile beraber yapılması meşru' kılınan fiilleri

Sh:»4510

yapmakla o onun sem'i, basarı ve cemîi kuvası olana kadar bu suretle kul züll-ü iftikarından dolayı ona

zıddır. Ve onun için meşru' kılınan şeyler de züll-ü iftikari sebebiyle fi'lin ona izafeti sahih olmuştur da

kendisine nisbet olunan fi' ile ona tekarrübe yol bulmuş ve binaenaleyh hak tealânın «

كُنْتُ سَمِعُهُ وَبَصَرُهُ الْخِ » diye onun bütün hüviyetiyle cemîi kuvası olduğunu haber

verdiği kurb ile yaklaşmıştır. Bundan da akreb olunca artık olmaz (abid kâin olmaz) çünkü «

سَمِعُهُ وَبَصَرُهُ وَلِسَانُهُ الْخِ » buyururken zamiri abde irca' ile abdin aynını tesbit etmiş

ve o, hüve hüve olmadığını isbat eylemiştir. Çünkü o ancak kuvasıyla hüve hüvedir. Kuvası onun zafî

haddindedir. O olmayış « وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى » buyurduğu

gibidir ki o vakit suret ve ma'nâ ikisi de Âllahındır, hepsine mâlik olmuş, küllün aynı olmuştur. Artık kevnde

başka yok ancak o, esmâi hüsnâsının menazilinde kendisinden mütealî münezzehe sübhan vardır. Çünkü

orada ondan başka kendisinden tesbih ve tenzih edeceğin yoktur. Allah tealâ kurbetleri hep bu hazretten

teşri' buyurdu, şer'in vücuduna sebep de da'va olduğundan şeriat müddeiye ve gayri müddeiye amm oldu,

Kıyamet günü niyyetine göre haşrolunur, ve millet ve mezhebiyle seçilir **اهـ**.

Görülüyor ki Şeyh beytinde bizzat kurbe kail olmuş ve kurbi fi'li anlatmış sonunu da abdin fenasiyle

vahdete bağlamıştır. Âlusînin dediği gibi ba'zı noktaları hal ehlinin gayrine ağırdır. Semai Dünyaya

nüzulden kurbi mekânî değil, kurbi emrî anlamak ıktiza eder. Hadîste nüzul var ise de Arştan kaydı yoktur,

sonunda da vahdet çıkarmalı, ittihad çıkarmamalıdır. Zira âyet öyle bir vesveseye ve tevehhüme

gidilmemek, hâlık ve mahlûkun hakkı gözetilmek için evvel emirde « **وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ** »

kasemiyle insanın mahlûkiyyetini te'kîden tansıs buyurmuştur. Vahdeti vücud mes'elesinde de vâzih ve

şâibesiz bir akîde olmak üzere Keşşaf hâşiyesinde İbni Münîrin de beyan

Sh:»4511

ettiği vechile şunu söyleyelim ki bizim i'tikadımızca «

لَا مَوْجُودَ إِلَّا اللَّهُ وَصِفَاتُهُ وَأَفْعَالُهُ » dir. Ya'ni Allahın zat-ü sıfat ve e'falinden

başka mevcud yoktur. Şu kadar ki Allah tealâ e'falinin ba'zısını ba'zısına mahal yapmış, o mahalle fâil, hâlle

onun fi'li tesmiye olunmuştur. Bu suretle bütün âlem Allahın fi'li, ya'ni halkı olduğu gibi insanlar ve insanlara

cebren ve ihtiyaren nisbet olunan fiiller de « وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ » mısdağınca

Allahın halkıdır. İşte bir mü'min için zarurî olan tevhid budur. Sıfat, zatının aynı değildir. Lâhüve velâ

gayruhudur. Fiil de fâilin aynı olamaz. Hâlık ile mahlûk hüve hüve muttehid olamaz. Allahın olmiyan hiç bir

şey yoktur, hepsi Allahındır, lâkin Allahın olmak, Allah olmak değildir. Şu da unutulmamak lâzım gelir ki

makamı kurb ne kadar yakın olursa olsun bir farkı muktezyidir. İttisal ve ittihad kurb değildir. Onun için

makamı kurbde meselâ bir Resulün fi'li ve kuvveti mürsiline nisbet olunduğu zaman Resul, mürsilin aynı

olmasını iycaab etmez. Belki Resulün aynı sabit olduğu halde kendisi de fi'li de mürsilin olur. Ayında değil,

hükümde ittihad bulunur. Gerek kurbi feraizle ve gerek kurbi nevâfille tekarrüb etmiş olan abdin de aynı

sabit olmakla beraber mazheri vilâyet olarak bütün kuvasından ilâhî kudret tecellî eder, lâkin ondan onun

Allah olması lâzım gelmez. Sonra mekânî yakınlık mutlaka arada bir faslı istilzam eder, aradaki fasılanın

büyüklüğüne küçüklüğüne göre mülâhaza olunur bir nisbettir, bu cihetle o hakikatte bir bü'ddür. Ve Allah

tealâ mekândan münezzeh olduğu için onda mekânî kurb mülâhaza olunamaz. Çünkü onda mekânî

yakınlık farz etmek, mekânın bir kısmını onun ihatasından haric ve mekânı ondan büyük ve geniş farz

etmektir. Halbuki o aliyi azîm her şey'i muhit, her mekândan yüksek « عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى »

dir. Bundan dolayı burada kurbi mekânî tevehhüm olunmamak için kurbi zat ile değil kurbi

sıfat

Sh:»4512

ile tefsir olunmuştur. Çünkü mücerred nefsi natıkası ile değil bedeni ile dahi mülâhaza olunan insanın zâtı

bir cismi mütemekkin olduğundan dolayın ona kurbi zâtî ile akrebiyyet mülâhazası bir kurbi mekânî iyham

edebilir. Ancak bunun muktezası mekânî olmiyan zâtî ilâhîden kurbi zâtîyi nefyetmek değil kurbi mekânîyi

nefyetmek suretiyle bir mecaz yapılmaktır. Lâkin bu suretle de mecaz ma'nâsı zarurî olunca müfessirîn,

umum için en salim olan ma'nâyı ihtiyar eylemişlerdir. Rahmani rahîmde olduğu gibi sıfat ve esmai

ilâhiyyede matlub gayatı olduğuna göre akreb vasfı kurbi zât ile tefsir edilse bile tebşir veya inzâr

makamında kurbi zatten gayesi ve âsari müterettibi matlûb olmuş olur. Onun için «

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

ilâhiyye ilm ile tefsir olunduğu gibi buradaki akrebiyyet de naklettiğimiz vechile ilim veya kudret yakınlığı ile

tefsir olunmuştur. Bakılırsa bunun cem'inde münafat olmamalı, hem ilmi hem kudreti ile akrebiyyet murad

olunabilmeli idi? Acaba niçin terdid ile söyleniyor? Buna dair bir sarahat görmedim, fakat şu iki sebep

gösterilebilir. Birincisi kurbi zatten mecaz olmak hasebiyle iki mecazın, iki lâzımın bir arada cem'i tecviz

edilememek ve ikisini cami' bir mefhum da murad olunamamaktır. Lâkin istiarei temsiliyye veya kinaiyye

suretinde biz bunu mümkün zannediyoruz. İkincisi, siyak ve sibakda «

« خَلَقْنَا ، نَعْلَمُ ، اِذْ يَتَلَقَّى ، وَجَاءَتْ ، وَنُفِخَ » gibi karînelerin ba'zısı yalnız

ilmi ba'zısı da kudreti ıktiza ve ifade etmesidir ki ihtilâfın sebebi de budur. Biz bunların cem'ine tarafdarız.

Gerçi ilim evsa'dır, fakat kudreti müstelzim değildir. Kudret ise ilmi müstelzimidir. Kudret ile kurb murad

edildiği takdirde kurbi ilim dahi ifade edilmiş bulunacaktır. Halbuki ilim ile kurb murad edildiği surette

bunun bir tebşir veya tehdid ifade etmesi kudreti mülâhazaya mütevakkıf olacaktır. «

« وَنَعْلَمُ مَا تُوَسَّوَسُ بِهِ نَفْسَهُ » ile en yakından ilm ifade edildikten

Sh:»4513

sonra bir de « وَنَحْنُ اقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ » buyurulması dahi bu nükte ile

alakadar olmak gerektir. Onun için biz bundan yalnız ilmen kurb değil lûtf-u inayete ve kahr-u gadabe de

darbı mesel olabilen bir kurb anlıyoruz ki bu lâekal kurbi kudrettir. Netekim Ragıb Müfredatında der ki kurb

ve bu'd mütekabildirler. Kurb zamanda, mekânda, nisbette, huzve (ya'ni haz ve kadr-ü haysiyyet) de,

riayette, kudrette kullanılır. Mekânda «

« وَلَا تَقْرَبُوا هَذِهِ الشَّجَرَةَ » . « لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ » . « لَا

« تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ » gibi, zamanda « لَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ »
« اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ » . « وَإِنْ أَدْرَىٰ أَقْرَبُ أَمْ بَعِيدُ »

gibi, nisbette «

« وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ » . « الْوَالِدَانِ »
« وَالْأَقْرَبُونَ » . « وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ » . « وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ » .

« يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ » gibi, huzvede ya'ni hazz-u haysiyyette «

« وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ » . « وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ » . « يَشْرَبُ بِهَا »
« الْمُقَرَّبُونَ » . « فَمَا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ » . « وَإِنَّكُمْ لَمِنَ »

« الْمُقَرَّبِينَ » gibi ve huzveye ya'ni hazza kurbet denilir: « وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا »

« قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ » . « إِلَّا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ » . « تَقْرِبْكُمْ عِنْدَنَا »

« زُلْفَىٰ » gibi, riayette, ya'ni gözetmekte: «

« إِنْ رَحِمَتِ اللَّهُ قَرِيبٌ » . « فَإِنِّي قَرِيبٌ » gibi, kudrette: «

« وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ » gibi .

17. « إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ » iki mütelâkkî telakkî ederlerken - bu « اذ » de akreb ilim

ma'nâsında, yalnız kudret ma'nâsında ise « نعلم » ile tenazu' üzere âmil olmak yaraşır. Ya'ni her insanın

söylediğini telâkki ile zabta me'mur, iki Melek vardır. İfadesini zabteder dururlar. İşte onlar

﴿عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ﴾ sağdan ve soldan oturmuş zabıt tutarlarken,

öyle ki 18. ﴿مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ﴾ her ne söz atarsa - ya'ni gerek hayra ve gerek şerre dair

ağzından ne çıkarırsa ﴿إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ her hal yanında bir rakib; ne yaptığını

ne söylediğini gözeten bir murakıb hazır - hiç bir dediğini kaçırmadan kaydederlerken Allah ona her

yakından daha yakındır. O sırada insanın nefsinde onların dahi vakıf olamayacakları gizlilikleri bilir, dilediği

te'siri yapabilir.

Sh:»4514

Şu halde o Meleklerin zabt-u hifzı onun ihtiyacından değil kulların istikbali için hikmete mebniydir. Keşşafıta

derki Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellemden şöyle mervîdir: İki Melekin oturduğu yer, ön

dişlerinin üzeri, dilin onların kalemleri, tükürüğün de mürekkepleri, sen ise mâlâyaninde akıp gidiyorsun ne

Allahdan utanıyorsun, ne onlardan اه . Bu âyetin zâhirinden anlaşıldığına göre bu Melekler ağızdan

çıkan her sözü yazarlar, bunun delâletinden efali de yazdıkları anlaşılır. Mâkabline nazaran sevkından da

nefisteki vesveseler gibi ba'zı şeylerin Allaha ma'lûm olmakla beraber onlardan gizli kaldığı anlaşılmıştı,

İmamı Malik, her şey yazılır, hattâ hastalığıdaki enîni bile demiştir. Lâkin bundan anlaşılın harice çıkan her

şey demektir. Akaid kitaplarından cevhere ve şerhi Lakkanîde Âlusînin nakline göre şöyle denilmiştir:

İ'tikadı vâcib olan şeylerden biri de şudur: Allah tealânın öyle Melâikesi vardır ki kulların fiillerini gerek hayır

gerek şer, gerekse onların gayri olsun, gerek kavli olsun gerek amel, gerek İ'tikad, gerek hemm olsun gerek

azim, gerek takrir hepsini yazarlar, Allah tealâ onları onun için ihtiyar buyurmuştur. Gerek kasden ve

teammüden işlesinler gerek zühülen ve nisyanen yapsınlar, gerek sıhhatlerinde sâdir olsun gerek

marazlarında şunlarından hiç bir şeyi ihmal etmezler, nakl-ü rivayet ulemâsı böyle rivayet eylemiştir **اهـ**.

Demek ki hemm, azim, karar mertebelerine gelmeyen vesveseler yazılmaz, bu cihetle «

مَاتُوسُوسُ بِهٖ نَفْسُهٗ» hemm ve kasd mertebesine gelmeyen ehâdîsi nefis: kararı olmiyan

mücerred hatıralar olmuş olur. Kelâmı nefsinin hiç yazılmadığını iş'ar eden âsar da vardır. Netekim Beyhekî

Şuabda Huzeyfetibnilyeman radiyallahü anhden şöyle tahric etmiştir: kelâmın yedi kilidi vardır, onlardan

çıkığı zaman yazılır, çıkmazsa yazılmaz. Kalb, küçük dil, dil, iki çene, iki dudak. Bu «

مَآيَلَفِظٌ مِّنْ قَوْلٍ» kavlinin zâhirine muvafıktır. İmamı Malikin kelâmı da

bunu

andırır, ba'zıları mübahatın yazılmadığına, ancak sevab veya ıkaı bulunanların ya'ni mes'uliyeti olanların

yazıldığına kail olmuşlardır. Biz zâhire çıkan her fi'l-ü kavlin yazıldığına, batında kalanlardan yazılmıyanlar

bulduğuna, maamafih hafızaya geçenlerin yazılmış demek olduğuna kailiz. Sonra burada âyetin üslûbi

ifadesine dikkat edilirse bu zabt-ü mürakabe altında insan, gıyabında tercemei hali yazılan bir şahıs

vaz'iyetinde değil, ya müstantık huzurunda ifadesi zabtolunan ve gönlünden heyecanlar ve vesveseler

geçen bir müttehem, yahud ihtizar halinde başı beklenen bir meriz gibi tasvir buyurulmuş ve öyle bir

lâhzada gerek hafv ve gerek reca noktai nazarından Allah tealânın ilmi ve akrebiyyeti anlatılmıştır. Bu nükte

ile dir ki buradan mevt ve Âhirete geçilerek buyuruluyor ki: 19.

﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ ve ölüm sekerati hakk ile geldiğinde - dahi Allah

habli veriddin daha yakındır « وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ »

mevtin sekresi, sekerati, akli gideren şiddetidir, ölümün hakk ile gelmesi Allahın emriyle «

﴿ذَلِكَ﴾ o işte - ey insan « كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ » hakikatini getirmesidir.

﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ﴾ 20. ﴿مَا كُنْتَ الْخ...﴾ - ikinci nefha

﴿ذَلِكَ يَوْمَ الْوَعِيدِ﴾ - ya'ni ve'din incaz edileceği, ceza verileceği gün 21.

﴿وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ﴾ ve her nefis beraberinde bir saık, bir

şehîd ile gelmiştir. - İki nevi' Melek birisi o nefsi Mahşere sevka me'mur, birisi de ameline şahid, herkesin ameline göre şehadet ve sevkın keyfiyeti muhtelif olmakla beraber hepsi böyle iki me'mur maiyyetinde sevk olunur. Şahidin murakabe eden hafeza Melâikesinden olması tebâdür eder, ba'zıları seyyiati yazan sâik, hasenatı yazan şahid demişler, daha başka da söylenmiştir.

Sh:»4516

Tafsilini Allah bilir. 22. ﴿لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ﴾ - bu cümle, ya istînafiyeye veya mukadder

kavlin mekulüdüdür. Hepsine bu hitabın yapılması herkeste Âhiretten az çok bir gaflet bulunması, «

﴿وَقَالَ قَرِينُهُ﴾ ve karinî ﴿لَيْسَ الْخَبْرُ كَالْعِيَانِ﴾ olması hikmetine mebniydir. 23.

demiştir. - Ya'ni yanındaki saik hak tealânın huzuruna ıhzar edip böyle demiştir

﴿هَذَا مَالِدَىَّ عَتِيدٌ﴾ bu benim yanımdaki hazır - Allah tealâ tarafından da o sâik ve şehîde

veya Cehennem zebanîlerinden ikisine yahud te'kiden emir suretiyle birine şöyle hitab buyuruluyor: 24.

﴿قَالَ قَرِينُهُ﴾ 27. ﴿الْقِيَا فِي جَهَنَّمَ الخ...﴾ - bu karîn, Dünyada o

kâfire musallat olup Âhirette beraber sevk olunan Şeytan olduğu şu sözünden bellidir:

﴿رَبَّنَا مَا أَطَّغَيْتَهُ﴾ Demek oluyor ki yarab, beni bu azıttı diye i'tizar ve şikâyet etmek istemiş o

da bu yolda cevap vermiştir. ﴿وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ - ya'ni kendisi haktan

uzağa sapmış bulunuyordu da ben ona öyle yanaşım «

﴿قَالَ﴾ der. 28. «مَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ

Allah tealâ buyurur ki ﴿لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ﴾ benim huzurunda çekişmeyin

﴿وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ﴾ vaktiyle ben size veîd göndermiş iken - mukaddemâ

Dünyada çalışma çağında kitaplara ve Peygamberlerle inzar etmiş, tuğyan edenlere böyle şiddetli azab

edileceğini haber vererek tenbihler, tehditler yapmış iken dinlemediğiniz halde şimdi, hisab ve ceza

mevkîinde boşuna çekişmeyin. Bâhusus şunu anlamış iken 29. ﴿مَا يَبْدُلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ﴾

Sh:»4517

benim nezdimde söz değiştirilmez - vad' değiştirilmediği gibi veîd de değiştirilmez. Bazı günahkârlardan

afiv meselesi ise tebdil değil veîdleri tahsis eden afiv delillerinin tatbikidir.

﴿وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ﴾ - kavli celîli de küllî bir surette hakkı tahkik siyakında vârid

olmuştur ki bu şerait altında veîdin tatbiki kendi istihkaklarının netîcesi olduğunu tefhimdir.

Şimdi bu veid ve va'di itmam için buyuruluyor ki:

﴿٣٠﴾ يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ
﴿٣١﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣٢﴾ هَذَا
مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٣﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ
بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٤﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ
الْخُلُودِ ﴿٣٥﴾ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٦﴾

Meali Şerifi

O gün ki Cehenneme doldunmu? diyeceğiz, o, daha ziyade varmı? diyecek 30 Cennet de müttekilere

uzak olmyarak yaklaştırılmış bulunacak 31 İşte bu, diye: o sizin va'd olunduğunuz: her bir tevbekâr,

vazifesine riayetkâr olan 32 Gaybde rahmana haşyet duyan ve inâbeli bir kalb ile gelen kimselere 33 Girin

ona bir selâm ile, bu işte o hulûd günü 34 Orada onlara ne dilerlerse var, bizim nezdimizde ise ziyade var

30. ﴿يَوْمَ نَقُولُ لَجَهَنَّمَ الْخ﴾ - Bu «يَوْمَ» mukadder «أَذْكُرُ» veya «أَنْذِرُ»

» ile mansubdur. Yâhud sonunda: o gün ne dehşettir gibi bir takdir vardır deniliyor. «مَا أَنَا» deki

nefyi zulüm ma'nayı fi'li hepsinden yakındır. Bu suâl ve cevap «لَأَمْلَكَنَّ جَهَنَّمَ» va'dinin tatbikını

ve Cehennem'in dehşetini ve hızını tasvirdir. İstifham takrîrîdir. Ya'ni Cehennem o genişliğiyle beraber «

لَأَمْلَكَنَّ جَهَنَّمَ مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ» kavli mucebince fevc fevc atılan

Cin ve İnsden doldurulacak, fakat hızı kesilmiyecek, mücrimlere gayz-u şiddetinden daha ziyadeye ihtiras

gösterecektir. Çokları bu suâl ve cevabı bu vechile bir tasvire haml etmişlerdir. Ba'zıları da hakikat

demişlerdir ki Alûsî zâhir olan da budur, hakikat mümkün iken Âhîret işleri Dünyaya kıyas edilmemelidir der.

Buharî ve Müslim ve daha diğerleri Enes radiyallahü anhten şu mealde bir hadîs rivayet ederler.

Resulullah sallallahü aleyhi vesellem şöyle buyurdu: «

لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَى فِيهَا وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَضَعَ رَبُّ
الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ وَتَقُولُ قَطُّ قَطُّ وَ
عِزَّتِكَ وَكَرَمِكَ وَلَا يَزَالُ فِي الْجَنَّةِ فَضْلٌ حَتَّى يُنْشِئَ اللَّهُ

لَهَا خَلْقًا آخَرَ فَيُسْكِنُهُمْ فِي فُضُولِ الْجَنَّةِ » Cehennem, daima içine atılır

durur ve atıldıkça « هَلْ مِنْ مَزِيدٍ » der ta rabbi izzet ona kademini koyuncuya kadar, o vakit ba'zısı

ba'zısına büzülür de yetişir yetişir izzetin ve keremin hakkı için der, Cennette de daima bir fazlalık bulunur

ta Allah tealâ onun için bir halk inşa edip de onları Cennetin fazlalarında iskân edinceye kadar. Yine Buharî

ve Müslim ve daha diğerleri Ebu hüreyre radiyallahü anhten rivayet ederler demiştir ki: Resulullah

sallallahü aleyhi vesellem buyurdu: «

تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتِ النَّارُ أُوتِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَ
الْمُتَجَبِّرِينَ وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَا لِي لَا يَدْخُلْنِي إِلَّا ضِعْفَاءُ النَّاسِ
وَ سَقَطَهُمْ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِلْجَنَّةِ أَنْتِ رَحِمْتِي أَرْحَمُ بِكَ مِنْ
أَشَاءٍ مِنْ عِبَادِي وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكَ
مِنْ أَشَاءٍ مِنْ عِبَادِي وَ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مَلُوءًا قَامَا النَّارُ
فَلَا تَمْتَلِي حَتَّى يَضَعَ رِجْلَهُ فَتَقُولُ قَطُّ قَطُّ فَهَذَا كَ تَمْتَلِي وَ
يُزَوِي بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ وَلَا يَظْلَمُ اللَّهُ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا وَ أَمَّا
الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا

ettiler: Nar: ben mütekebbirler ve mütecebbirlerle tercih olundum dedi, Cennet de neye: bana nasın ancak

zuafası ve

Sh:»4519

sakatları giriyor? dedi, Allah tealâ da Cennete şöyle buyurdu: sen benim rahmetimsin, ben seninle

kullarımdan dilediğime rahmet ederim, Nara da şöyle buyurdu: sen sırf benim azabımsın, ben seninle

kullarımdan dilediğime azâb ederim, her birinize de dolusu var, amma Nar dolmaz ta o ayağını koyuncıya

kadar ki o vakıt yetişir yetişir der, o vakıt dolar, ba'zısı ba'zısına büzülür ve Allah halkına hiç zulmetmez,

Cennete gelince onun için de Allah tealâ yeni bir halk inşa eder» **اه**. Ayak, Cehenneme en son atılacak

kullar, yâhud ayağını koymak, çiğnemek gibi gazab eseri olan bir tazyık ile şiddetini kırmaktan kinayedir.

﴿مَزِيدٌ﴾ -mimli masdar veya «مَبِيعٌ» gibi ismi meful olabilir. 31. ﴿غَيْرَ بَعِيدٍ﴾ Uzak

olmıyarak veya uzak olmıyan bir takrib ile - «أُزْلِفَتْ» den sonra bu kayd yalnız te'kîde hamledilmiş ise

de yukarıda geçtiği üzere «رَجَعَ بَعِيدٌ» diyenlerin sözlerini sarahaten redd içindir. Ya'ni kâfirlerin

zannettikleri gibi Allahın kudretinden baîd olmıyarak müttekîlere yaklaştırılmış bulunacaktır. 32.

﴿هَذَا مَا تُوْعَدُونَ﴾ - Zâhiri bu şimdi söyleniyor: işte bu ki siz va'd olunuyorsunuz. Lâkin

müfessirlerin çoğu «قَوْلٌ» takdiri ile Âhrette söyleneceği hikâye diyorlar ki: işte bu o ki siz va'd

olunuyordunuz diye, ma'nâsında olmuş oluyor. Bunun karînesi aşağıda «وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ»

dir ﴿لِكُلِّ آوَابٍ﴾ - «لِلْمُتَّقِينَ» den bedel, aradaki söz mu'teriza olmuş oluyor «
﴿تُوَعَدُونَ﴾ ye rabtı da muvafık olur. «وَعَدًا كَائِنًا لِكُلِّ آوَابٍ»

EVVAB, sûrei «ص» da geçtiği üzere Allaha rücuu çok olan ve çok tevbekâr olan ma'nâlarına gelir.

﴿وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾ - Vazifesini bilib korunan «
﴿مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ﴾

ya'ni

Sh:»4520

Rahmana gaybından haşyet duymuş - henüz huzuruna gelmeden, Âhîret olmadan, perdeler açılmadan

Rahmana iyman edip rahmetinin zevki, azabının dehşeti ile saygısını duymuş

﴿وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ﴾ ve münîb bir kalb ile, ya'ni her şeyden geçip yalnız o Rahmanın

rahmetine sığınan bir kalb ile huzuruna gelmiş bulunan kimselere - mev'ud olup yaklaştırılmıştır. 34.

﴿أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ﴾ Haydin selâm ve selâmet ile girin ona -dinecek. ﴿ذَلِكَ﴾ işte o -

giriş günü ﴿يَوْمَ الْخُلُودِ﴾ hulûd günüdür. - Ya'ni ebedî kalmanın mukadder olduğu gündür ki

Kur'anda « خَالِدِينَ فِيهَا » diye zikrolunup duran hulûd o günden itibaren başlayacaktır. Artık

onun nihayeti yoktur. 35. ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا﴾ Onlara orada ne dilerlerse vardır -

envâı metalibden her ne isterlerese var ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ indimizde de ziyadesi var- onların

hatırlarına gelmiyen, dilekleri dahiline girmiyen öyle şeyler ki ne gözler görmüştür, ne kulaklar işitmiştir, ne

de bir beşerin gönlüne doğmuştur. Burada iki ma'nâ vardır: birisi: Allah tealâ Cennetkilere istediklerinden

ziyade hatırlarına gelmez ni'metler verecek, henüz yaradılmamış şeyler de yaratacak demektir. Birisi de,

ehli Cennet Allahın ziyafetine gidecekler, huzurunda ziyade ile ikram olunacaklar demek olur.

Bu tebliğden sonra bir de şu ihtar ile buyuruluyor ki:

﴿٣٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا
فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا
لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٨﴾

﴿٣٨﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿﴾

Meali Şerifi

Hem önlerinde nice karn helâk ettik, onlar tutumca onlardan daha çetin idiler, beldelerde delik aradılar:

varmı bir kaçamak? 36 Şübhesiz ki bu söylenende kalbi olan yâhud şuhud halinde kulak tutan kimse için

uyandıracak bir ihtar vardır 37 Şanım hakkıçin biz o Gökleri ve Yeri ve aralarındakileri altı günde halk ettik,

bize bir yorgunluk da dokunmadı 38

36. ﴿فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ﴾ ya'ni kuvvetli olduklarından Arzı delik deşik etmişler, ölümden

kurtulmağa çare aramışlardı ﴿هَلْ مِنْ مَحِيصٍ﴾ Allahdan veya ölümden kaçacak bir yer var

mı? 37. ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ şübhesiz bunda - ya'ni bu Sûrede söylenen sözde

﴿لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ﴾ elbette bir ibret dersi, bir va'z ve tezkir vardır ﴿لَذِكْرِي﴾

kalbi olan, ya'ni duyacak vicdanı olan kimse için ﴿أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

yahud şahid olarak kulak veren - ya'ni kendinden gafil olmayarak şuuruna sahip, zihni hazır, şuhud halinde,

duya duya dinliyen kimseler için. 38. ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ - Sûrei «A'raf» a ve «Fussilet» e bak

﴿وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ﴾ ve bize bir yorgunluk dokunmadı, bir fütur gelmedi -ya'ni

Yehudîlerin dediği gibi Allah yedinci

Sh:»4522

gün dinlenmeğe ihtiyac duymuş değildir. Hâlâ yaratıyor, hâlâ yaratıyor yeniden de yaratır, topraktan da

yaratır.

﴿٣٩﴾ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ
الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٤٠﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَادْبَارَ
السُّجُودِ ﴿٤١﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ
﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ
﴿٤٣﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٤﴾ يَوْمَ
تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٥﴾ نَحْنُ

أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكَرَ بِالْقُرْآنِ مَنْ
يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

Meali Şerifi

O halde onların lâflarına karşı sabret de rabbına hamd ile tesbih eyle güneş doğmadan evvel ve
batmadan evvel 39 Gecedен de tesbih et ona hem de secde arkalarında 40 Ve dinle o münadînin
bağıracağı günü yakın bir yerden 41 Hakka çağırان o sayhayı işidecekleri gün, işte o, huruc günüdür 42
Şübhesiz ki biz biziz hem diriltiriz, hem öldürürüz ve dönüş bizedir 43 O gün ki Arz onlardan ayrılır sür'atle
koşarlar, o, bir haşirdir ki ancak bize kolaydır 44 Biz pek a'lâ biliyoruz ki ne diyorlar, maamafih sen onlara
karşı bir cebbar değilsin, şimdi sen benim veîdlerimden korkacaklara bu Kur'an ile öğüd ver

45

Sh:»4523

40. ﴿وَأَدْبَارَ السُّجُودِ﴾ ve secdelerin arkalarında, ya'ni namazlardan sonra - tesbih her

namazın arkasında yapılır. Nafile namaz ma'nasına tesbih ise sabah ve ikindi namazlarından sonra

mekruhtur. « **أَدْبَارَ السُّجُودِ** » Akşam namazının son sünnetine işaret olduğunu söyleyenler de

çoktur.

41. « **يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادُ** » o münadînin nida edeceği gün - o münadî İsrail veya Cebrail

aleyhimesselâmdır. Ey çürümüş kemikler, kopmuş mafsıllar, didiklenmiş etler, dağılmış saçlar, Allah tealâ

size faslı kaza için toplanmanızı emrediyor diye bağırarak « **مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ** » yakın bir

mekândan - ya'ni ses herkese alesseviyye işidilecek vechile ki iadedeki bu sayhayı ibdâdaki « **كُن** »

emrine benzetmişlerdir. Taberînin naklettiği üzere ba'zı rivâyetlerde bu yakın mekânın «Beyti makdis

sahresi» olduğu rivâyet edilmiştir ki bu sûrei «Rum» daki « **أَدْنَى الْأَرْضِ** » gibi olmuş oluyor.

İslâmın istikbaline teallûk eden bu rivâyetin bizce ehemmiyeti mahsusası vardır 42.

« **يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ** » hakka çağırın o sayhayı işitecekleri gün

« **ذَلِكَ يَوْمَ الْخُرُوجِ** » işte o, huruc günüdür. - Kabirlerden çıkış günü. Beyzavî der ki:

44. **اهـ** . yevmi huruc, yevmi Kıyametin isimlerindedir, Bayrama da denilir

« **يَوْمَ** » Arzın onlardan çatlayıp ayrılacağı gün - bu « **يَوْمَ** »

evvelkilerden bedel veya « **مَصِيرٍ** » e müteallık yâhud « **سِرَاعًا** » e müteallıktır. Yevm, yevm diye

günlerin teaddüdü tehvil için olmakla beraber vukuatın teaddüdüne de işaret olmalıdır, Arzın şakk olup

ayrılması nüktele bir kaç ma'nâya muhtemeldir. ﴿سِرَاعًا﴾ - ya «عَنَّهُمْ» den haldir. üzerinde

toplanmış hızla giderlerken altlarından Arzın çatlayıp

Sh:»4524

kendilerinden ayrılması ve sukut etmeleri demek olur. Yâhud «يَوْمَ» in müteallakı olarak «

﴿يُسْرِعُونَ سِرَاعًا﴾ veya «يَخْرُجُونَ سِرَاعًا» demektir ki bu surette Arzın üzerlerinden

çatlayıp içinden dışarı fırlamaları demek olur. Birisinde Arz üzerinden tazyık ile birisinde de altından tazyık

ile çatlamış oluyor. İkisinde de «يَوْمَ تَبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ» mantuku tehakkuk

etmiş bulunuyor. ﴿ذَلِكَ حَشْرٌ﴾ Bu toplanış, müdhiş bir haşirdir - öyle ki

﴿عَلَيْنَا يَسِيرٌ﴾ ancak bize kolaydır. - Başkalarının yapabileceği bir şey değildir. Onun için 45.

﴿فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدٌ﴾ şimdi sen benim ve'idimden, korkacak

kimselere bu Kur'an ile va'z-u nasihat et - de o gün için korunsunlar, kalbi münîb ile gelmeğe, selâm ile dâri

hulde girmeğe çalışsınlar.

